

УДК 37. 012. 177 (908)

**RESEARCH OF THE EDUCATIONAL VALUE OF MORAL VALUES OF
THE YOUNG GENERATION USING THE MEANS OF ETHNOLOGY
ДОСЛІДЖЕННЯ ВИХОВНОГО ЗНАЧЕННЯ МОРАЛЬНИХ ЦІННОСТЕЙ
ПІДРОСТАЮЧОГО ПОКОЛІННЯ ЗАСОБАМИ НАРОДОЗНАВСТВА**

Lebyd V. / Лебідь В.П.*teacher / викладач***Charchenko I. / Харченко І.М.***teacher / викладач*

*Municipal Institution «Uman Taras Shevchenko Professional College of
Education and Humanities of Cherkasy Regional Council»*

33, Nebesna Sotnia, 20 300

*КЗ «Уманський гуманітарно-педагогічний фаховий коледж
ім. Т.Г. Шевченка Черкаської обласної ради»*

вул. Небесної Сотні, 33, 20 300

Анотація. У статті представлено напрями психологічної антропології, який розглядає специфіку сприйняття, пізнання, мислення, моральних цінностей та їх виховання в учнів. Пропонується педагогічне обґрунтування необхідності виховання моральних цінностей на народному ґрунті. Досліджено проблеми формування моральних цінностей у дітей засобами народознавства у філософії, психології і педагогіці.

Ключові слова: моральні цінності, учні.

Вступ.

На сучасному етапі все більшої гостроти набуває проблема формування моральних цінностей підростаючого покоління. Це спонукає до використання культурної і педагогічної спадщини українського народу, пошуку оптимальних шляхів морального виховання школярів на основі відродження народних звичаїв і традицій. У моральних цінностях сконцентрований досвід життєдіяльності українського народу, його ідеали, уявлення про добро і зло, піднесене і потворне. Виховне значення моральних цінностей полягає у тому, що вони є одночасно результатом практики виховання підростаючого покоління і ефективним засобом виховання.

Основний текст.

У дослідженнях філософів, психологів і педагогів безпосередньо чи опосередковано розкриваються різноманітні аспекти формування моральних цінностей у дітей засобами народознавства.

М.Драгоманову належить заслуга в осмисленні і збереженні моральної спадщини як українського, так і інших народів для освіти і виховання наступних поколінь у працях, в яких широко використані етнокультурні джерела, міфологія, уявлення різних народів про людський і моральний ідеал, звичаї і традиції. Вчений визначав найважливіші моральні цінності, вказував на шляхи морального удосконалення, толерантності і любові до людей.

Вагомість прищеплення моральних цінностей дітям репрезентується у творах К.Горбала, в яких рекомендується у виховній роботі школи широко використовувати народну поезію, казки, приповідки, які, на його думку, є шкалою морального виховання народу.

Народознавчим аспектом виховання підростаючого покоління цікавився І.Франко. Його філософські погляди зазнали впливу ідей І.Канта, зокрема його “морального імперативу” і вилились у своєрідний етичний персоналізм. За національною антропософією І.Франко у “Мойсеї” моральні цінності складають ідеали, віра і щирість, де щирість характеризується автором як невідомість, невдаваність, впевненість у собі, рівність собі, самоцінність.

М.Грушевський пов'язуючи прогресивність братських шкіл з їх опорою на моральність і народність критикував єзуїтську систему виховання, аргументуючи це тим, що вона давала зверхню дресуру ума, але не розвивала духовних здібностей. А моральні цінності, насаджувані силоміць, не переростали у переконання, чи моральні звички, а викликали супротив, лицемірство тощо. Вчений висловлює віру, що виховання молоді засобами народознавства дозволить зміцнити зв'язки українців з минулими поколіннями, і визначатиме їх національну свідомість і почуття.

Філософсько-моральний аналіз творчості І.Рибчина досліджують геопсихічну дію українських земель на формування світогляду, вдачі, традиційних моральних вартостей українців.

В.Ефроїмсон відстоював ідею, згідно якої генофонд нації характеризує здатність мислити, розрізняти добро і зло, обирати альтруїстичну чи агресивну лінію поведінки. Моральні цінності мають бути закладені у дитинстві. Автор виходить з того, що здатність людини розрізняти добро і зло, здатність до етичних оцінок коріниться в її біологічній, генетичній природі.

У 90-ті р.р. М.Попович зазначає, що відродження нації – це формування її духовності, моралі, державності і основ її економічного добробуту. У всіх цих сферах можуть бути застосовані поняття істини, добра і краси, як моральних орієнтирів. Розглядаючи державу як втілення інтересів і цінностей її народу, автор визначає три рівні моральних цінностей, які стосуються духовної, державно-військової діяльності і повсякденного добробуту.

При вивченні моральних цінностей сучасної молоді ігумен Іларій (Шишковський) виділяє чинники, які негативно позначаються на їх моральному і гуманістичному становленні. До них належать протиріччя між зростаючими вимогами суспільства до моральних гуманістичних якостей індивіда та загальною тенденцією до падіння моральності серед молоді; між знаннями про моральні норми і правила, схвалені суспільством і дотриманням їх на практиці; між усвідомленням особистістю своїх прав і обов'язків та практичною можливістю їх реалізації; між співвідношенням моральних вимог до стосунків та індивідуалістичною позицією самої особистості. Така ситуація на думку філософа і богослова вимагає створення відповідної концепції морального національного виховання, основою якої була б християнська стратегія виховання, яка добре узгоджується з українською виховною традицією, характером української ментальності, типом культури, народною педагогікою [1].

Досліджуючи моральні цінності в контексті етнетики, В.Малахов застерігав проти зв'язку морального статусу і рівня моральних вимог до особистості з її національною належністю, позбавлення права національного

самовизначення, нав'язування морального обов'язку перед нацією, до якої вона належить. Саме тому слід узгоджувати національні і загальнолюдські моральні цінності, виявляючи глибоке розуміння кожного конкретного випадку, тактовність, почуття міри тощо.

Робін Уільямс до цінностей відносив суперечливі поняття: життєві досягнення і успіх, активність і роботу, ефективність і доцільність, моральну орієнтацію і матеріальний комфорт, наукову і життєву раціональність, прогрес і зовнішній конформізм, рівність і свободу, націоналізм і патріотизм, расизм та ідеї національної зверхності, які не всі є моральними, а деякі з них навпаки мають відверто негативне забарвлення.

Характеризуючи цінності Р.Уільямс доходить висновку, що вони є не рівними за значимістю і пропонує власну *класифікацію*, виділяючи:

- квазіцінності, спрямовані на задоволення матеріальних потреб;
- інструментальні або основні цінності, до яких відносяться багатство, влада, робота і ефективність;
- формальні універсальні цінності західної цивілізації: раціоналізм, правосуддя, універсальну етику, релігійні цінності, цінності особистості, досягнення, демократію, рівність, свободу;
- приватні, фрагментарні та локальні цінності найкраще представлені у доктринах расово-етнічної вищості та деяких аспектах націоналізму.

Дж.Де-Вос пов'язує виникнення моральних цінностей з історичним шляхом розвитку народу, його віруваннями, способом виживання, спілкування. Вчений погоджується з тим, що на формування моральних цінностей на дітей мають вплив традиції, народні, релігійні вірування та обряди, мова, почуття історичної Батьківщини та любов до неї. Зокрема, Дж.Де-Вос поділяє моральні цінності за їх *зорієнтованість*:

- на майбутнє;
- на теперішнє;
- на минуле.

А.Пріллетенскі виділяє п'ять груп цінностей, серед яких:

- турбота і співчуття;
- самовизначення;
- людська різноманітність;
- співпраця і демократична участь;
- дистрибутивна справедливість.

Зазначені цінності здобувають легітимність лише у життєдіяльності, як окремої особистості, так і нації в цілому.

Дослідження В.Тугарінова, О.Дробницького, В.Ядова поділяли цінності на загальнолюдські та індивідуальні, пояснюючи їх феномен суб'єкт-суб'єктними відносинами. Зокрема, В.Тугарінов виокремлює два рівні цінностей: вищі, пов'язані з уявленнями людини про гідність, сенс життя, свободу і скороминучі, що слугують для задоволення потреб та інтересів індивіда, де під цінностями розуміються явища (чи характеристики, властивості явищ) природи і суспільства, які корисні, необхідні людям історично

визначеного суспільства чи класу як дійсність, мета і ідеал [1].

М.Государєв, характеризуючи цінності дійшов висновку, що зближення моральних цінностей різних народів здійснюється через мистецтво, науку, ідеологію, через товарний ринок і туризм [1].

Філософсько-педагогічне обґрунтування необхідності виховання моральних цінностей на народному ґрунті знаходимо у спадщині Г.Сковороди. Його педагогічним ідеям була притаманна опора на народні традиції, здобутки духу, він вважав, що пізнаючи світ людина, пізнає себе, а також свій народ, його історію, без чого неможливе ні самовизначення, ні розвиток нації [4].

В.Духнович зауважує, що доля людини, її моральні цінності залежать не стільки від спадковості, приналежності до народу, скільки від морального виховання[1]. Ціллю такого виховання є прищеплення дітям гуманістичних цінностей. Засобами у досягненні виховної мети має бути залучення дітей до рідної мови, використання фольклору тощо.

Продовжувачем ідей попередників у вітчизняній педагогіці був К.Ушинський, який опирався на народність у залученні дітей до моральних цінностей, вважаючи, що виховання повинно просвітити свідомість людини, щоб перед очима лежав ясний шлях добра. К.Ушинський підкреслював значення у моральному вихованні етичних бесід з дітьми, які мають проводитись цікаво, доступно, переконливо, опиратись на біблійні оповідання, народні жарти, примовки, а не бути нудними чи млявими.

Метою морального виховання має бути облагородження і ушляхетнення духу. Вчитель має боротися з лінивством, легковажністю, брехнею, всіляко розвиваючи ретельність, щирість, правдивість, чесність, товариськість, совісливість, справедливість тощо.

С.Русова обстоювала необхідність морального виховання, яке має здійснюватись у рідному звичному середовищі і бути індивідуальним, пристосованим до природи дитини, тобто національним; відповідати соціально-культурним вимогам часу, незалежним від тих або інших урядових вимог, на ґрунті громадської організації. Моральні цінності мають бути усвідомленими, так аби через думку і добрі почуття керувати вчинками дитини на шляху до правди і добра[3].

Фундаментальними морально-етичними цінностями у роботах І.Огієнка (1882-1972 р.р.) є християнські – Віра, Надія, Любов, втілені у реальну, а не уявну поведінку, залучення дітей до абсолютних цінностей можливе за умов їх виховання на народному ґрунті.

В.Сорока-Росінський вбачав найважливішим завданням перетворити національне виховання на моральне, оскільки нація є не абстракцією і не сліпою інстинктивністю, а живою, конкретною метою, свідомим тяготінням, яке здатне підпорядковувати собі всі егоїстичні почуття і стремління: спрямувати інтерес увагу, активність – всю силу душі на благо народу, як вищої мети [1]. Національні і загальнолюдські моральні цінності є не альтернативними, а взаємопов'язаними і взаємопроникними у процесі виховання, оскільки дитина через народну мораль, мову, традиції через національні цінності опановує спільні цінності для багатьох народів. У цьому

руслі педагогіка розглядається як етична система, що регулюється загальними етичними цінностями Правди, Добра, Краси, Справедливості, Совісті, Людської гідності.

В.Сухомлинський вважав, що у споконвічному прагненні до батьківства і материнства виявляється духовний, моральний порив, досягнутий людиною як вище щастя. Це позив до того, щоб залишити себе у своїх дітях, продовжити своє буття, утвердити моральні цінності, досягнути, знайти, здобути попередніми поколіннями, помножені крихтами власного творіння і творчості [5].

Г.Ващенко визначає роль народних традицій у формуванні моральних цінностей у підростаючого покоління, де роль традицій у розвитку людства можна порівняти з роллю пам'яті у розвитку окремої особистості. Основна функція пам'яті полягає у збереженні набутого досвіду, така ж роль відводиться традиціям у житті націй.

М.Стельмахович в "Українській народній педагогіці" відзначає регулятивну функцію та обов'язковість дотримання моральних вимог та приписів, хоча й звертає увагу на наслідки: звичай формує прості звички, тобто стереотипні, напівавтоматичні, а традиції – складні, що виражають певну спрямованість поведінки [1].

Метою морального виховання є набуття молодшими поколіннями морального досвіду минулих поколінь. Основним завданням морального виховання є набуття знань про моральні засади, норми та правила суспільної поведінки, виховання моральних почуттів, потреб і ставлення до навколишнього світу, формування стійких навичок та звичок моральної поведінки. У цьому плані провідна роль відводиться національній системі виховання, спроможній забезпечити глибоке осмислення і усвідомлення дітьми моральних та етичних положень, які за своєю суттю є загальнолюдськими.

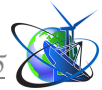
Систематичне залучення до моральних цінностей здійснюється за допомогою пояснень, розповідей, лекцій, дискусій, рольових ігор. Така робота часто супроводжується удосконаленням знань про мораль та корекцією уявлень дітей про вимоги до власної поведінки через самооцінку і самоконтроль.

Висновки.

Таким чином, дослідження генези формування моральних цінностей у дітей засобами народознавства у філософії, психології і педагогіці засвідчує інтерес до зазначеної проблеми у науці, різноманіття наукових підходів і досліджень. До сьогодні триває процес визначення як самого поняття, так і основних характеристик, пошук адекватних методів і прийомів формування моральних цінностей у молодших школярів засобами народознавства.

Література:

1. Драчук Л.І. Морально-етичне виховання учнів на традиціях українського народу в процесі вивчення літератури : Дис. ... канд. пед. наук: 13.00.07. – К., 2000. – 171 с.
2. Пащенко М.І., Красноштан І.В., Педагогіка: навчально-методичний посібник для студентів вищих педагогічних навчальних закладів / М.І. Пащенко, І.В. Красноштан; Умань:ФОРМ Жовтий О.О., 2022.-269 с.

3. Русова С. Вибрані педагогічні твори: У 2-х кн.– К.: Либідь, 1997. – Кн. 1. – 272 с.
4. Сковорода Г.С. Пізнай у собі людину: Пер. М.Кашуба, пер. поезії В.Войтович. – Львів: Світ, 1995. – 225 с.
5. Сухомлинська О.В. Цінності у вихованні дітей та молоді: Стан розроблення проблеми // Педагогіка і психологія. – 1997. – №1. – С.105-111.

Literature:

1. Drachuk L.I. Moral and ethical education of students based on the traditions of the Ukrainian people in the process of studying literature: Diss. ... candidate ped. Sciences: 13.00.07. - K., 2000. - 171 p.
2. Pashchenko M.I., Krasnoshtan I.V., Pedagogy: educational and methodological guide for students of higher pedagogical educational institutions / M.I. Pashchenko, I.V. Krasnoshtan; Uman: FOP Zhovtyy O.O., 2022.-269 p.
3. Rusova S. Selected pedagogical works: In 2 books - K.: Lybid, 1997. - Book. 1. – 272 p.
4. Frying pan H.S. Know the person in yourself: Trans. M. Kashuba, trans. poems by V. Voytovych. - Lviv: Svit, 1995. - 225 p.
5. Sukhomlynska O.V. Values in the education of children and youth: The state of development of the problem // Pedagogy and psychology. – 1997. – No. 1. - P.105-111.

Abstract. *The article presents the directions of psychological anthropology, which considers the specifics of perception, cognition, thinking, moral values and their education in students. Pedagogical substantiation of the need to educate moral values on a national basis is offered. The problem of the formation of moral values in children by the means of ethnology in philosophy, psychology and pedagogy was studied.*

Keywords: *moral values, folklore, students.*